

РЕЦЕНЗИЯ

от д.п.н. Сийка Георгиева Чавдарова - Костова, проф. в СУ „Св. Климент Охридски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма Специална педагогика

Автор: Ваня Цокова Минева

Тема: Адаптиране на учебното съдържание по философия за ученици със специални образователни потребности чрез интерактивни методи и техники

Научни ръководители: проф. д.п.н. Пламен Радев Иванов и проф. д.п.н. Дора Стоилова Левтерова, ПУ „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-601 от 05.02.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Адаптиране на учебното съдържание по философия за ученици със специални образователни потребности чрез интерактивни методи и техники“ за придобиване на образователната и научна степен ‘доктор’ в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма “Специална педагогика“. Автор на дисертационния труд е Ваня Цокова Минева – докторантка на самостоятелна подготовка към катедра “Педагогика и управление на образованието“ с научни ръководители проф. д.п.н. Пламен Радев и проф. д.п.н. Дора Левтерова от Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.

Дисертацията е в обем от 216 страници, заедно с приложенията. Структурата ѝ отговаря на изискванията за такъв тип научен труд. Авторефератът е в обем от 42 страници и отразява основни компоненти на дисертацията, с акцент върху представяне на резултатите от емпиричното изследване. Представени са 3 публикации – статии, в които са отразени резултати от извършената работа в теоретичен и емпиричен план. Автобиографията на докторантката допълнително осветлява мотивацията за насочеността ѝ към изследваната проблематика.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Целият професионален път на докторантката е свързан с образователната система. От завършеното педагогическо и философско образование в СУ „Св. Климент Охридски“, през професионално-педагогическата кариера като учител и директор на училище, допълвани от ангажираност с участие на ученици в Олимпиадата по гражданско образование, включване в работна група към МОН за изготвяне на нормативен документ, ръководство на успешно реализирани образователни проекти и др. Посоченото илюстрира естествеността на избора на докторантката на тема и изследователска насоченост на представения дисертационен труд.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Актуалността на тематиката на дисертацията е безспорна. Образователното и социално включване на ученици със специални образователни потребности в България е не само политика, но и практика, която я реализира през последните няколко години, особено след приемането на Закона за предучилищно и училищно образование и Наредбата за приобщаващото образование. В България определено има недостатъчност на научни изследвания, които да илюстрират ефективността от осъществяването на идеите за приобщаващо образование, заложи в съвременната нормативна регулация на българската образователна система. Ето защо такъв тип дисертационно изследване може да се разглежда като отговор на тази несъмнена потребност както в научно-теоретичен, така и в научно-приложен план.

Методическият инструментариум, в т.ч. поставените цел и задачи съответстват на проблема и темата на дисертационното изследване.

4. Познаване на проблема

Дисертационният текст отразява добрата запознатост на докторантката с литературни източници по изследваната проблематика и умението ѝ да прави анализ, да проявява рефлексивност и да се стреми към съответни интерпретации в подкрепа на изследователските си тези.

5. Методика на изследването

Методиката на изследването съответства на поставените цел и задачи, като насоченост и подбор на методи позволява получаването на данни, обработката на които да има като резултат постижения в изследователската дейност. От гледна точка на подбора на извадката, може да се каже, че е подходящ, обхващайки както учители, в т.ч. преподаващи учебния предмет Философия и работещи с ученици със специални образователни потребности, така и ученици.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Структурата на дисертационния труд отговаря на очакванията за такъв тип изследване с необходимите компоненти – увод, четири глави, изводи и заключение, списък с литературни източници, приложения.

В увода докторантката обосновава значимостта и актуалността на разглежданата проблематика, поставяйки два основни акцента – повишаване на постиженията на учениците със специални образователни потребности и ефективността на реализирането на процеса на приобщаващото образование. Още тук се поставя едно от основните предизвикателства на това дисертационно изследване – адаптиране на учебното съдържание, но не през самото него, а чрез използваните в процеса на обучение методи, в случая – интерактивни, към които има основна целева насоченост. Всъщност това предизвикателство – парадокс е зададено в самата тема на дисертацията, провокирайки читателя ѝ да потърси разрешаването му в текста, доколкото традиционно адаптирането на учебното съдържание се търси през призмата на реструктуриране на знанието, а не толкова през действието в процеса на обучението, отражение на което са именно използваните в неговата процесуалност методи.

В първа глава докторантката естествено тръгва от описването на конструкта адаптиране на учебното съдържание в контекста на работата с ученици със специални образователни потребности. Изясняването на понятията в контекста на този конструкт е направено последователно, логически свързано между отделните компоненти – като се започне от понятието адаптация и свързани с него термини в рамките на общ понятиен блок, през мястото ѝ в рамките на приобщаващото образование като проблемно поле на образователната политика, педагогическата теория и практика, до адаптирането на образователно съдържание за деца със специални образователни потребности. От своя страна, адаптирането на образователното съдържание се интерпретира през призмата на концепции за стиловете на учене, когнитивното натоварване, модели на активно учене, подходи за подбор на учебното съдържание и др. Текстът демонстрира старателност при обработката на проучените литературни източници и стремеж към отчитане на основни ключови въпроси, свързани с разглежданата проблематика.

С оглед основната целева група – децата със специални образователни потребности, разработеният в теоретичната част отделен параграф отразява запознатостта на докторантката с основните аспекти на тази проблематика, не само като типологизиране, но и като интерпретиране в контекста на различна концептуалност – от медицинския модел за хората с увреждания до съвременното дефиниране на процеса на приобщаване и акцентирание върху съ-

образяването с индивидуалната различност през потребностите ѝ. Адаптирането на учебното съдържание се разглежда като „важен компонент на ресурсното подпомагане“, чрез който се осигурява „достъпност за учениците със специални образователни потребности до среда, до учебни материали и учебно съдържание“ /с.52/ при интегрирането му с методите и пространствено-времевата организация на процеса на обучение в класната стая.

Във втората глава докторантката разглежда възможностите на интерактивните методи, тръгвайки от понятията интеракция и интерактивност и техните основни аспекти. Логически се продължава с понятия като интерактивно обучение, интерактивна образователна среда, интерактивни методи /в контекста на взаимоотношенията човек – човек и човек – технология/. Представени са възможности за прилагане на интерактивни методи в обучението по Философия в 8-ми клас. Обърнато е внимание на компетентностите на приобщаващия учител с оглед интегрирането на учениците със специални образователни потребности в училищна среда. Текстът в тази глава обаче стои сякаш недовършен от гледна точка на нейното наименование. Независимо от доброто познаване на литературни източници по разглежданите проблеми, липсва естественото продължение, конкретизиращо как чрез интерактивни методи може да се осъществи по принцип адаптиране на учебно съдържание по философия за ученици със специални образователни потребности.

В трета глава е представен дизайна на изследването – обект, предмет, цел, изследователски въпроси, задачи, хипотези, методи, извадка, етапи. В основния етап на изследването, чрез анкетен метод за изследвани 60 учители, преподаващи учебния предмет Философия в гимназиален етап. 30 учители от такава група, подбрани съобразно критерий „обучение на ученици със специални образователни потребности“ участват в брейнсторминг в групи по 5 човека с цел ранжиране на интерактивни методи. Със същия критерий са подбрани 90 учители – по 30 от начален, прогимназиален и гимназиален етап правят мисловни карти с централно понятие „адаптиране на учебно съдържание“. Приложен е и методът „полуструктурирано интервю“ с 34 учители, преподаващи учебния предмет „Философия“ и работещи с ученици със специални образователни потребности. Анкетирани са и 32 ученика от столично училище, изучаващи учебни предмети по предметния цикъл „Философия“.

Последната, четвърта глава на дисертацията, е посветена на представянето на анализа от осъщественото емпирично изследване. Резултатите са онагледени от голям брой диаграми, илюстриращи количествените резултати. Качественият анализ е съпроводен с опора на подкрепящи получените резултати твърдения от публикации на различни автори. Очертаващата се тенденция към подкрепа на използването на интерактивни методи в обучението, в

т.ч. при работа с деца със СОП, е в синхрон с насочеността на изследователските търсения на докторантката, която проявява старание към задълбоченост в анализирането на всеки конкретен резултат от изследването.

Дисертацията завършва с изводи и заключения, в които се синтезират основните постижения в текста. Приложен е списък с използвана литература, съдържащ източници на български, руски и английски език, последван от приложения.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Основен принос на дисертационното изследване е представянето на концепция за адаптиране на учебното съдържание през призмата на интегрирането му с методиката и организацията на процеса на обучение в класна стая, в която има и ученици със специални образователни потребности. По този начин се илюстрира неизбежната класическа взаимосвързаност между съдържание и методи на обучение в един актуален контекст на съвременната образователна практика за развитие на приобщаваща училищна среда за ученици със специални образователни потребности.

Принос на изследването е оригиналното комбиниране на избраните от докторантката изследователски методи, насочени към постигане на съответни резултати. Съчетаването им е позволило разноаспектно отразяване на изследваните феномени, което е благоприятствало обогатяване на направените анализи.

Основната значимост на дисертационното изследване е акцентирането върху възможностите за прилагане на интерактивни методи в приобщаваща класна стая на ученици със специални образователни потребности за целите на обучението по философия.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

В автореферата са посочени три публикации на български език по дисертационния труд – две самостоятелни и една в съавторство. Едната самостоятелна публикация е в електронно списание на Пловдивския университет „П. Хилендарски“ /2019 г./, за другата – от участие в национална научна конференция през 2019 г., е посочено, че е под печат. Публикацията в съавторство е в сборник със статии /доклади/ от Международна научна конференция, проведена в България също през 2019 г. В самата публикация няма отбелязване, чрез което да се диференцира приноса на единия от този на другия автор.

Всички статии са по тематиката на дисертационния труд и отразяват резултати от теоретичната и емпиричната част на дисертационното изследване.

9. Лично участие на докторантката

Прегледът на материалите по процедурата дават основание за твърдението, че изследването е лично дело на докторантката, в т.ч. получените резултати и приноси са нейна лична заслуга.

10. Автореферат

Авторефератът отразява основни постижения на дисертационния труд. Основна бележка към структурата му е несъразмерността между представянето на четирите глави в дисертацията. В автореферата е поставен основен акцент върху представяне на резултати от емпиричното изследване, по-накратко са представени двете теоретични глави. Би било добре да се запази съотношението между обемите на отделните части на дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

- Да се подхожда по-внимателно към различните аспекти на адаптирането на учебното съдържание, като се преценява в каква степен, кога, при какви условия на практика то може да бъде реализирано при работа с ученици със специални образователни потребности. На стр.52 се твърди: „Адаптирането на учебното съдържание е свързано с индивидуализиране на целите и задачите към всеки урок съобразно възможностите, интересите и потенциала на децата/учениците със специални образователни потребности.“ Дали това наистина е така и винаги е валидно, напр. по отношение на целите и задачите на урока? Дали наистина след като „адаптирането на учебното съдържание предполага промяна на начина на представяне на учебното съдържание, промяна на начина за упражнения, промяна на подготовката за различни форми на изпитване, промяна на времето за обучение, промяна на графика, промяна на стиловете за преподаване и учене и т.н.“, в същия абзац, на същата страница, пише следното: „Учителят преподава по еднакъв начин за всички ученици, включително и за учениците със специални образователни потребности....“ /стр. 54/ Моля докторантката да вземе отношение по тези въпроси.

- Както бе отбелязано по-горе, в края на теоретичната част /глава 2/ се остава с усещането за недовършеност на концептуалното представяне на възможностите за адаптиране на учебно съдържание чрез интерактивни методи за ученици със специални образователни потребности. Моля докторантката по време на защитата да довърши липсващото като концептуална схема в контекста на обучението по философия в методически план, т.е. на теоретично ниво как би изглеждал процеса на този тип адаптиране на учебното съдържание спрямо тази конкретна група ученици по този конкретен учебен предмет в тази възрастова група.

- Препоръчвам по-внимателно коментиране на възможностите за прилагане на интерактивни методи в училищното обучение. Имам предвид основно текста, представящ резул-

тати от ранжирането на интерактивни методи, напр.: методът „мозъчна атака“ „не изисква предварителна подготовка“ /с.157/; познаването от страна на учители на интерактивни методи не означава непременно, че те „могат ефективно да ги прилагат в училищната практика“ /стр.160/

- Цялостният прочит на дисертацията в нейната теоретична и емпирична част оставя като неотговорни няколко въпроса, на които бих искала да чуя отговор от докторантката по време на защитата ѝ – Как интерактивните методи, които олицетворяват действената страна на обучението, всъщност са част от съдържателната страна на обучението? Какви са условията за преминаването на техния статус от динамичен към статичен? Как се разрешава това основно дидактическо противоречие, в т.ч. в контекста на реализирането на приобщаващо образование на ученици със СОП при преподаване на философско знание?

12. Лични впечатления

Нямам никакви лични впечатления от докторантката, не я познавам лично.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам продължаване на работата по тематиката с публикации, конкретно насочени към популяризиране на успешни практики на приобщаващо образование при ученици със специални образователни потребности, изучаващи Философия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд показва, че докторантката Ваня Цокова Минева демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване в неговите два основни аспекта – теоретичен и емпиричен.

На базата на коментарите ми относно качествата на дисертационния труд, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Ваня Цокова Минева в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма Специална педагогика.

06.03. 2020 г.

Рецензент:

(проф. д.п.н. Сийка Чавдарова – Костова)